

„Az az elhatározásom, hogy a bennem élő ezotérikumot a nyilvánosság elé vigyem, arra indított, hogy 1899. augusztus 28-ra, Goethe 150. születésnapjára egy tanulmányt írjak A Zöld Kígyóról és a Szép Liliomról szóló Goethe-meséről. Ez a tanulmány ugyan még kevésbé ezotérikus, de nem adhattam többet, mint amit közönségemről feltételeztem, hogy elbír. Bennem a mese tartalma úgy élt, mint ami teljesen ezotérikus, és fejtegetéseimet is ezotérikus szemlélet alapján írtam.

A nyolcvanas évek óta foglalkoztattak a Goethe-meséhez kapcsolódó imaginációk. Úgy láttam, hogy a mese Goethének a külső természettől az emberi lélek belső világába vezető útját ábrázolja, ahogy azt nem fogalmakban, hanem képekben állította maga elé. A fogalmakat Goethe túl szegényesnek, túl halottnak tartotta ahhoz, hogy a lelkierők életét és működését ábrázolhassák.

Goethe Schillernek az esztétikai nevelésről szóló leveleit tanulmányozta, amelyekben Schiller megkísérli a lelkierők életét és működését fogalmakba foglalni. Schiller megpróbálta kimutatni, hogy az ember élete testisége révén a természeti szükségszerűségnek, értelme révén a szellemi szükségszerűségnek van alávetve. És úgy gondolta, hogy a kettő között a léleknek kell a belső egyensúlyt megteremtenie. Ebben az egyensúlyban él aztán az ember szabadon, igazán emberhez méltó életet.

Ez szellemes megállapítás. De a valóságos lelki életre vonatkozóan túl egyszerű. A lelki élet a maga mélyen ülő erőit a tudatban villantja fel; de ahogy felvillannak – miután más ugyanilyen hirtelen felvillanó erőkre hatottak –, mindjárt ki is oltja őket. Olyan folyamatok ezek, amelyek keletkezésükben egyúttal el is múlnak. Absztrakt fogalmakat viszont csak többé-kevésbé tartósan megmaradó valamihez lehet fűzni.

Goethe mindezt érezve tudta, és a mesében ezt a képszerű tudását állította szembe Schiller fogalmi tudásával.

Ennek a goethei műnek az átélésével az ember már az ezotérikum előcsarnokában van.”

(Rudolf Steiner, 1925.)

RUDOLF STEINER

**GOETHE SZELLEMI MEGNYILVÁNULÁSA
A ZÖLD KÍGYÓ ÉS A SZÉP LILIAM
CÍMŰ MESÉBEN**

Schiller abban az időben, amikor Goethével való barátsága elkezdődött, azokkal az eszmékkal foglalkozott, amelyek a *Levelek az ember esztétikai neveléséről* c. művében jutottak kifejezésre. Ezeket, az eredetileg Augustenburg hercegének írt leveleket 1794-ben a *Hórák (Horen)* számára dolgozta át. Amit abban az időben Goethe és Schiller beszélt és írt, az gondolati tartalmával mindig ezeknek a leveleknek az eszmevilágához kapcsolódott. Schiller elmékedésének tárgya ez a kérdés volt: az emberi lelkierőknek milyen állapota felel meg a szó legjobb értelmében vett emberhez méltó létnek?

„Azt mondhatjuk, hogy minden individuális ember képessége és tehetsége szerint egy tiszta ideális embert hordoz magában. Létezik az a nagy feladata, hogy ennek megváltozhatatlan egységével hangolódjék egybe.”

Ezt írja Schiller 4. levelében. Schiller a hétköznapi valóság embere és az ideális ember között hidat akar verni. Az emberi természetben két olyan hajlam van, amelyek az embert az ideális tökéletességtől visszatartják, ha egyoldalúan fejlődik ki: az érzéki és az értelmi hajlam. Ha az érzéki hajlam jut felszínre, akkor az ember az ösztöneinek és szenvedélyeinek van alávetve. Cselekedeteibe, amelyeket tudata átvilágít, egy, a tudatát elhomályosító erő is keveredik. Cselekedete belső kényszer eredményévé válik. Ha az értelmi hajlam jut túlsúlyba, akkor az ember igyekszik ösztöneit és szenvedélyeit elnyomni és absztrakt, belső melegségtől át nem hatott kényszernek adja át magát. Az ember mindkét esetben kényszernek van alávetve. Az első esetben érzéki természete nyomja el szellemi természetét, a második esetben pedig a szellemi az érzékit.

Sem az egyik, sem a másik nem ad az ember belső mivoltának – amely az érzékiség és a szellemiség között a középen van – teljes szabadságot. A teljes szabadság csak ennek a két hajlamnak harmóniája következtében valósulhat meg. Az érzékiséget nem elnyomni, hanem megnemesíteni kell. Az ösztönöket és szenvedélyeket át kell hatni szellemiséggel úgy, hogy azok maguk váljanak a beljük hatolt szellemiség megvalósítójává. És az értelemnek úgy kell megragadni az ember lelkiességét, hogy hatalmába kerítse azt, ami pusztán ösztönből és szenvedélyből fakad, úgy, hogy azt, amit az értelem tanácsol, az ember mintegy ösztönösen, mint magától értetődőt, a szenvedély erejével vigye véghez.

„Ha valakit, aki megvetésünkre méltó volna, szenvedéllyel veszünk körül, akkor fájdalmasan érezzük a természet kényszerét. Ellenben, ha valaki ellen, aki tőlünk tiszteletet akar kicsikarni, ellenséges érzülettel viseltetünk, akkor fájdalmasan érezzük az értelem kényszerét. Ha azonban az illető érdekel bennünket, és egyben megszerezte tiszteletünket is, akkor mind az érzés, mind az értelem kényszere eltűnik, és szeretni kezdjük őt.”

Az, aki érzékiségében az értelem szellemiségét, értelmében pedig a szenvedély elemi erejét nyilatkoztatja meg, az szabad ember. Schiller az emberi közösség harmonikus együttélését a szabad személyiség kifejlődésére alapítja, és az emberhez méltó lét problémáját az emberi együttélés problémájával kapcsolja össze. Ez volt az ő válasza azokra a kérdésekre, amelyeket abban az időben a francia forradalom vetett felszínre (27. levél).

Goethe az ilyen ideák nagyon megnyugtatták. 1794. október 28-án így ír Schillernek az esztétikai levelekről:

„A küldött kéziratot azonnal, és nagy élvezettel olvastam, egyhajtásra ittam le az egészet. Mint amikor valami pazar, természetünkkel azonos ital készségesen csúszik le a torkunkon, és gyógyító hatását az idegrendszer jó hangulata következtében már a nyelven mutatja meg, olyan kellemesek és jótékonyak voltak számomra ezek a levelek. És hogyan is lenne ez másként, hiszen azt, amit már részben élni kívántam, ilyen összefüggő és nemes módon találtam előadva.”

Ahogy Goethe élni igyekezett, hogy valóban emberhez tudatosan méltó legyen, azt Schiller esztétikai leveleiben találta kimondva. Érthető tehát, hogy az ő lelkében is keletkeztek olyan gondolatok, amelyeket Schiller gondolatvilágának irányában, de a maga módján igyekezett kifejezésre juttatni. Ezekből a gondolatokból nőtt ki az a

költemény, amelyet oly sokféleképpen magyaráztak: A *Talány-mese (Rätselmärchen)*, amellyel Goethe a *Hórákban* megjelenő *Unterhaltungen Deutscher Ausgewanderten* c. elbeszélését befejezte, és amely 1795-ben megjelent a *Hórákban*. Az *Unterhaltungen* éppúgy, mint Schiller esztétikai levelei a francia állapotokkal függtek össze. Az *Unterhaltungen* befejezését alkotó *Mesét (Märchen)* nem szabad úgy magyarázni, hogy az ember kívülről magyaráz bele különböző eszméket, hanem úgy, hogy visszamegyünk azokhoz a képzetekhez, amelyek akkor Goethe lelkében éltek.

Ennek a költeménynek megkísérelt magyarázatainak legnagyobb részét Friedrich Meyer von Waldeck *Goethes Märchendichtungen* c. könyvében találjuk felsorolva. A könyv megjelenése óta néhány újabb magyarázat látott napvilágot.

„Én magam is igyekeztem Goethének a XVIII. sz. 90-es éveinek kezdetén uralkodó gondolat-világának szempontjából a Mese szellemébe behatolni, és azt, ami így adódott, 1891. november 27-én a bécsi Goethe-Társaságban tartott előadásomban mondtam el. Az, amit akkor mondtam, számomra azóta a legkülönbözőbb irányokban bővült ki. De mindaz, amit azóta a Meséről kinyomattam, vagy szóbelileg kifejezésre juttattam, csupán kibővítése a bécsi előadásomban kimondott gondolatoknak. Az 1910-ben megjelent A beavatás kapuja c. misztérium-drámám is ezeknek a gondolatoknak a gyümölcse.”

(R.S., 1918.)

A *Mese* alapgondolatait az *Unterhaltungenben* kell keresnünk, amelynek a *Mese* a befejezése. Goethe az *Unterhaltungenben* egy család menekülését ábrázolja a háború pusztította vidékről. Azokban a beszélgetésekben, amelyek a család tagjai között lezajlanak, az éled fel, amit Goethe

képzeletkörében a fenti eszmék Schillerrel történt kicserélése pendített meg. A beszélgetések két gondolati középpont körül forognak: az egyik az, amely úgy uralkodik az ember képzetei felett, hogy az ember minden eseményben, amely életében bekövetkezik, olyan összefüggéseket vél észrevenni, amelyeket nem hatnak át a fizikai valóság törvényei. Az itt elmondott történetek részben tisztán kísértethistóriák, részben olyanok, amelyeknek élményeiben a természeti törvények helyett „csodálatos” dolgokat elárulni látszó események jutnak kifejezésre. Goethe nem azért alkotta ezeket a leírásokat, mintha a babona bármelyik formájához vonzódott volna. Ennél sokkal mélyebb ösztönzés vezette. Az a kellemes-misztikus érzés, amely egyes embereket akkor tölt el, ha olyan dolgokról hallanak, amelyeket a „korlátolt”, a törvényszerű összefüggésekben gondolkodó értelem „nem tud megmagyarázni”, teljesen távol állt Goethetől. De minduntalan ez a kérdés állt eléje: vajon van-e lehetősége az emberi léleknek arra, hogy magát a csak fizikai észlelésből származó képzetektől megszabadítsa, és hogy tisztán szellemi szemlélettel egy érzékfeletti világot fogjon fel? Hiszen az a vágy, hogy az ember megismerési képességei így működjenek, természetszerű emberi törekvést jelenthet, amely az érzékek, és az érzékek által alátámasztott értelem számára a szellemi világgal való rejtett összefüggésen alapul. És a természetes összefüggést áttörni látszó élmények iránti vonzalom csupán gyermekes eltévelyedés lehet a szellemi világ iránti jogos emberi váagnak. Goethe sokkal inkább az érdekelte, hogy merre irányul a lélek tevékenysége a babona iránti hajlamában, mint az elbeszéléseknek tartalma, amelyek gyermekes kedélyű embereknél a babonás hajlamuk következtében törnek elő.

A másik gondolati középpont azokat a képzeteket világosítja meg, amelyek az emberi életet akkor érintik, amikor

az ember nem a fizikaiból, hanem olyan impulzusokból meríti ösztöneit, amelyek őt felülemelik azon, amit a fizikai ébreszt fel benne. Hiszen ezen a területen érzékfeletti erők világa nyúlik a lelki életbe.

Mindkét gondolati középpontból olyan sugarak indulnak ki, amelyeknek az érzékfelettiben kell végződnie. S e két gondolati középpontból olyan kérdés tör fel az ember bensejében, amely az emberi léleknek egyrészt a fizikai, másrészt az érzékfeletti világgal való összefüggését érinti. Schiller ezt a kérdést az *Esztétikai levelekben* filozófiai úton közelítette meg. Goethe számára az absztrakt filozófiai út járhatatlan volt. Azt amit ezen a vonalon mondani akart, képekben kellett megtestesítenie.

Ez történt meg a *Zöld Kígyó és Liliomról* szóló *Mesében*. Goethe fantáziájában az emberi lelkierők sokrétűsége mesealakokként nyilvánult meg. Ezeknek az alakoknak élményei és együttműködése az egész emberi lelki életet és lelki törekvéseket öntik képekbe. Ha az ember ilyent kimond, akkor bizonyos oldalról ellenvetést várhat. De éppen ezáltal emelkedik ki egy költemény a művészi fantázia birodalmából és válik absztrakt fogalmak képszerűsítésévé. Ezáltal emelkednek ki alakjai az igazi életből, és válnak művészietlen szimbólumokká, vagy allegóriákká. Ilyen ellenvetés alapul például azon az elképzelésen, hogy az emberi lélekben – ha a fizikai világot elhagyja – csak absztrakt ideák élhetnek. Aki ilyen ellenvetést tesz, az nem veszi észre, hogy életteljes érzékfeletti szemlélet éppúgy van, mint fizikai. És Goethe a *Mese* személyeit nem az absztrakt fogalmak, hanem az érzékfeletti szemlélet birodalmában mozgatja. Amit itt most ezekről a személyekről és élményekről elmondunk, nem úgy értendők, hogy az egyik ezt, a másik amazt jelenti. Ezekben a fejtegetésekben a szimbolikus magyarázatok iránti hajlam teljesen távol van.

A *Mesében* előforduló Lámpás Öreg, a Lidércek, olyan fantáziaalakok csupán, ahogy azok a költeményben előfordulnak. Azonban azt kell keresnünk, hogy milyen gondolati impulzusok ébresztik fel a költő fantáziáját, hogy ilyen alakokat alkosson. Ezeket a gondolati impulzusokat Goethe bizonyára nem absztrakt formában tudatosította. Mivel szellemi magatartása számára túl szegényesnek tünnek volna, azért fejezte ki magát fantáziaalakokban. A gondolati impulzus Goethe lelkének mélyén hat és ennek gyümölcse a fantáziaalak. A közbeeső fok, mint gondolat, tudat alatt él lelkében, és irányt szab fantáziájának. Goethe mese-szemlélőjének a gondolati tartalomra van szüksége. Mert csak ez hangozhatja úgy lelkét, hogy lelke utánaalkotó (nachscaffend) fantáziával kövesse a Goethe-i alkotó fantázia útját. Ebbe a gondolati tartalomba belehelyezni magunkat nem más, mint bizonyos fókig elsajátítani azokat a szerveket, amelyeknek segítségével a szemlélő ugyanabba a levegőbe kerül, mint amelyet Goethe szellemileg belelélegzett, amikor a *Mesét* alkotta.

Goethe pillantását az ember lelkivilágára vetette, és ennek működéséből – fizikai ideák helyett – élő szellemalakok álltak eléje. Ami ezekben a szellemalakokban él, az él az emberi lélekben.

Már az *Unterhaltungen*ből is kicsendül az a mód, ahogyan a képzetek a *Mesében* megnyilvánulnak. Az itt elmondott beszélgetésekben az emberi lélek a két világbirodalom felé fordul, amelyek között az ember az életben áll: a fizikai és az érzékfeletti világ felé. Az ember természete mélyén arra törekszik, hogy e két birodalommal helyes viszonyban álljon. Hogy szabad, emberhez méltó lelkiállapotot küzdjön ki, és hogy harmonikus együttélést alakítson ki ember és ember között. Goethe úgy érezte, hogy magában az *Unterhaltungen*ben nem jut teljesen kifejezésre az, amit ezekben

az elbeszélésekben az embernek ehhez a két világbirodalomhoz való kapcsolatáról megpendített. Szükség volt számára, hogy ebben az átfogó meseképben az emberi lélek rejtélyeit – amelyre tekintetét irányította – közelebb hozza a szellemi élet mérhetetlenül gazdag birodalmához. A valóban emberhez méltó állapot utáni igyekezet – amelyre Schiller utal, s ahogyan Goethe élni kívánt –, számára a *Mese* Ifjújában testesül meg. Az ő házassága Liliommal, a szabadság birodalmának megvalósítójával egyesülés az emberi lélekben szunnyadó erővel, melyek ha felébrednek, a szabad személyiség igazi belső átéléséhez vezetnek.

A *Mese* eseményeinek fejlődésében nagy szerepet játszó személy a Lámpás Öreg. Amikor lámpájával a szakadékba megy megkérdezik tőle:

- *Melyik a legfontosabb [titok]? – kérdezte az Ezüstkirály.*
- *A nyilvánvaló. – válaszolt az Öreg.*
- *Nekünk is elmondod? – kérdezte a Vaskirály.*
- *Mihelyt a negyediket tudom. – mondta az Öreg.*

Ezt a negyedik titkot azonban a Zöld Kígyó tudja. És az Öregnek a fülébe súgja. Kétségtelen, hogy ez a titok arra az állapotra vonatkozik, amely után a *Mesében* szereplő összes személyek vágyakoznak. Ennek az állapotnak a leírását adja a *Mese* vége. Az itt képekben kifejezésre, hogy hogyan kapcsolódik az emberi lélek a lélek mélyén működő erőkhöz, és ezáltal hogyan szabályozódik kapcsolata az érzékfelettihez, Liliom birodalmához, és a fizikaihoz, a Zöld Kígyó birodalmához. Hogy az emberi lélek élményeivel, cselekedeteivel hogyan mozdul meg szabadon az egyik és a másik terület hatására, oly módon, hogy a kettővel való egyesülésében igazi mivoltát valósíthatja meg. Fel kell tennünk, hogy az Öreg ismeri ennek a titoknak a tartalmát. Hiszen ő az egyetlen személy, aki mindig a körülmények

fölött áll, ő az, akinek irányításától és vezetésétől minden függ. Mit mondhat hát a Kígyó az Öregnek? Az Öreg tudja, hogy a Kígyónak fel kell áldoznia magát, hogy a vágyva vágyott végső állapot bekövetkezhesék, de ez a tudása nem döntő. Tudásával várnia kell addig, amíg a Kígyó saját belső elhatározásából érik meg az áldozatra.

Az ember lelkiéletének bensejében olyan erő van, amely a lelket fejlődése során a szabad személyiség állapotához vezeti. Ennek az erőnek feladata van azon az úton, amely ehhez az állapothoz vezet. Ha az ember ezt az állapotot elérte, ez az erő elveszíti jelentőségét. Ez az erő az emberi lelket az élettapasztalatokkal hozza kapcsolatba. Ez az erő mindazt, amit a tudomány és az élet megnyilatkoztat, belső életbölcsességgé alakítja át. A lelket egyre érettebbé teszi az áhított cél eléréséhez. Eközben veszti el jelentőségét, hiszen az embernek a külvilággal való kapcsolatát állítja elénk. De végül az összes külső impulzus belső lelki hajlammá változott. Ennek az erőnek fel kell áldoznia magát, működését be kell szüntetnie. A megváltozott emberben a lelki élet többi részét átható fermentumként önálló élet nélkül kell fennmaradnia.

Goethe szellemi szemei különösképpen erre az emberi életben működő erőre irányultak. Látta hatásukat az élet és a tudomány tapasztalataiban. Azt szerette volna, ha ezeket az erőket az emberek anélkül használnák fel, hogy előítéletek, vagy teóriák folytán elvont célt tűznének ki maguk elé. Ennek a célnak magukból a tapasztalatokból kell adódnia. Ha a tapasztalatok kellőképpen megérttek, akkor önmaguk hozzák világra a célt is. A tapasztalatoknak nem szabad az előre elhatározott cél következtében megcsonkulni. Ez a lelki erő testesül meg a Zöld Kígyóban. Magába veszi az aranyat, a bölcseiséget, amely az élet és a tudomány tapasztalataiból származik, és amelyet a léleknek el kell sajátítania, úgy, hogy a

bölcsesség és a lélek eggyéváljanak. Ez a lelki erő a maga idejében fel fogja áldozni magát, és végül elhozza az ember számára a szabad személyiséget. A Kígyó azt súgja az ember fülébe, hogy fel akarja áldozni magát. Olyan titkot árul el az Öregnek, amely nyilvánvaló előtte, de mindaddig értéktelen, amíg nem a Kígyó szabad elhatározásából valósult meg. Amikor a fenti lelkierő úgy szólal meg az emberben, mint ahogy a Kígyó szólt az Öreghez, akkor „érkezett el az idő” a lélek számára, hogy az élettapasztalatokat, mint életbölcseiséget élje át. Életbölcseiséget, amely harmonikus kapcsolatot létesít a fizikai és az érzékfeletti között.

Az áhított célt, annak az Ifjúnak az újjáéledése érzékelteti, aki időtlen időkben az érzékfölötti, a Liliom érintése következtében megbénult, és meghalt. A Liliommal való egyesülésük érzékelteti azt, amikor a Kígyó - a lélek élettapasztalatai - feláldozta magát. Akkor elérkezett az ideje annak is, hogy a lélek önmagában hidat emeljen a folyó két oldalán lévő területek közé. Ez a híd magának a Kígyónak az anyagából keletkezik. Az élettapasztalatnak ettől kezdve nincs önálló élete, és nem irányul többé - mint azelőtt - pusztán a fizikai világra. Belső lelkierővé vált, amelyet az ember, mint ilyent nem tudatosan használ, hanem amely csak úgy működik, ha az ember bensejében a fizikai és az érzékfeletti egymást kölcsönösen átvilágítják és áthatják. Bár a Kígyó ennek az állapotnak képviselője, egyedül mégsem tudná az Ifjúnak azokat az adományokat kölcsönözni, amelyek által lehetségessé válik számára, hogy az újonnan alakított lelki birodalma felett uralkodjék. Ezeket az adományokat a három királytól kapja. A Vaskirálytól kardot kap ezzel a felszólítással:

- A kardot balra, a jobbod szabad. - kiáltotta a hatalmas király.

Ezután odaléptek az Ezüstkirályhoz, aki az Ifjú előtt meghajtotta jogaát. Az Ifjú megragadta baljával, a király pedig így szólt hozzá szívélyes hangon:

- Legeltesd a bárányokat!

*Amikor az Aranykirályhoz értek, ő atyai áldást osztó
mozdulattal az Ifjú fejére tette a tölgyfakoszorút, és így szólt:*

- Ismerd meg a legmagasztosabbat!

A negyedik király, aki a három fém – a réz, az ezüst és az arany – keverékét tartalmazza, élettelen halomba omlik össze. A szabad személyiség felé vezető úton haladó emberben három lelki erő keveréke hat. Az akarat (réz), az érzés (ezüst) és a megismerés (arany). Az élettapasztalat az életút során megnyilatkozásaiban azt adja, amit a lélek a három erő által sajátíthat el. Az a hatalom, amely által az erény működik, az akaratnak nyilatkozik meg. A szépség, a szép látszat, az érzésnek nyilatkozik meg. A bölcsesség a megismerésnek nyilatkozik meg. Az embert a szabad személyiségtől az választja el, hogy ez a három erő lelkében összekeveredve működik. Az ember a szabad személyiséget olyan mértékben éri el, ahogyan e három erő ajándékát különböző sajátosságaik szerint, mindegyiket önmagában, teljes tudatossággal fogja fel, és ezeket az erőket szabad tudatos működésével saját lelkében önmaga egyesíti. Akkor önmagába roskad az akarat, az érzés és a megismerés kaotikus vegyülete, az, ami az embert azelőtt elnyomta. A bölcsesség királya aranyból van. Ha mesében arany jelenik meg, valamilyen formában mindig a bölcsességet testesíti meg. Hogy a bölcsesség miképpen működik az önmagát végül feláldozó élettapasztalatban, arról már volt szó. De a Lidércek is hatalmukba kerítik az aranyat a maguk módján. Az ember olyan lelki alkatot hordoz magában – és egyeseknél ez a lelki alkat egyoldalúan fejlődik ki, úgy, hogy ez az egész mivoltukat kitölteni látszik –, amelynek segítségével elsajátíthatja mindazt, amit az élet és a tudomány bölcsességben nyújt. De ez a lelki alkat nem arra törekszik, hogy a bölcsességet a lélek életével teljesen egyesítse.

Egyoldalú tudás marad. Eszköz, amelynek segítségével ezt, vagy azt megállapíthatunk, vagy kritizálhatunk. Arra szolgál, hogy a személyiség csillogjon, vagy a személyiség az életben egyoldalú módon jusson érvényre. Arra sem törekszik, hogy összeköttetésbe jutva azzal, amit a külső tapasztalás nyújt, kiegyenlítést nyerjen. Babonává válik – amilyent Goethe az *Ausgewandelter* kísértethistóriáiban juttatott kifejezésre – mert nem arra törekszik, hogy összhangba kerüljön a természetessel. Tanná válik, mielőtt a lélek bensejében életté lett volna. Ez az, amit hamis próféták, és szofisták szeretnének belevinni az életbe, és ami távol áll Goethe alapeszméjének elsajátításától:

„Az embernek fel kell adni existenciáját, hogy existálhasson.”

Az önzetlen Kígyó a bölcsesség iránti szeretetében, az átélt bölcsességben kifejlődött élettapasztalatában feladja existenciáját, hogy hidat alkosson a fizikai és a szellemi között.

Az Ifjút elnyomhatatlan vágy kényszeríti a Liliom birodalma felé. Mi jellemzi ezt a birodalmat? Bár az emberek mélységesen vágyakoznak a Liliom birodalma után, mégis csak bizonyos meghatározott időkben juthatnak be oda, mielőtt a híd megépül. A Kígyó már áldozata előtt délidőben ideiglenes hidat alkot az érzékfeletti terület felé, reggel és este pedig az Óriás árnyékán keresztül lehet a folyón – a képzetalkotó és emlékezési erőn, amely a fizikai az érzékfelettitől elválasztja – átjutni. Aki az érzékfeletti birodalom uralkodójához anélkül közeledik, hogy erre a bensejében alkalmas volna, életét éppúgy veszélyezteti, mint az Ifjú. De a Liliom is vágyakozik a másik birodalom felé. A Révész, aki a lidérceket áthozta a folyón, mindenkit át tud hozni az érzékfelettiből, de senkit sem tud átvinni az érzékfelettibe.

Aki azt akarja, hogy az érzékfeletti megérintse, annak először bensejét kell az élettapasztalatok segítségével

átdolgoznia, ez pedig csak szabadságban történhet. Goethe a *Sprüche in Prosa*ban így fejezi ki erre vonatkozó meggyőződését:

„Minden káros, ami szellemünket úgy szabadítja fel, hogy nélkülünk ad lehetőséget az uralkodásra önmagunk felett”.

Egy másik mondása a következő:

„Kötelességünk szeretni azt, amit magunknak megparancsolunk.”

Az egyoldalúan ható érzékfelettség birodalma – Schillernél az egyoldalú értelmi ösztöné – a Liliom birodalma. Az egyoldalúan működő fizikai birodalom – Schillernél a fizikai ösztöné – az, amelyben a Kígyó élt áldozata előtt. A Révész ebbe az utóbbi birodalomba mindenkit áthozhat, de senkit sem vihet át a másikba. Az emberek anélkül, hogy maguk hozzájárulnának, mindannyian az érzékfelettiből származnak. De az emberek csak úgy létesíthetnek – „időtől”, vagyis önkéntelenül előidézett lelkiállapottól független – kapcsolatot az érzékfeletttel, ha a feláldozott élettapasztalat hídján indulnak el. Ennek megtörténte előtt két önkéntelenül fellépő lelkiállapot létezik, amelynek segítségével az ember az érzékfeletti birodalomba eljuthat, amely azonos a szabad személyiség birodalmával. Az egyik lelkiállapot az, amely az alkotó fantázia – az érzékfeletti átélés tükörképe – révén jön létre. Az ember a művészetben összekapcsolja a fizikat az érzékfeletttel, és egyben, mint szabadon alkotó lélek nyilatkozik meg. Ez abban a képben jelentkezik, hogy a Kígyó – az érzékfeletti átélésre még nem alkalmas élettapasztalat – délidőben képes hidat alkotni.

A másik lelkiállapot akkor lép fel, amikor az emberi lélek tudatos állapota – az „Óriás” az emberben, aki a makrokozmosz tükörképe – eltompul. Amikor a tudatos megismerés elhomályosul és megbénul, úgy, hogy mint

babona, vízió és médiumizmus jelentkezik. A megbénult tudatállapotban kifejezésre jutó lelkielő Goethe számára egyike azoknak, amelyek erőszakosan, önkényesen, forradalmi módon akarják az embert a szabadság állapotához vezetni. A forradalmakban az ideális állapot utáni vágy jut homályosan kifejezésre, mint ahogy alkonyatkor az Óriás árnyéka vetődik a folyóra. Hogy ez a nézet is helyes az Óriásról, amellyel szól, amit Schiller 1794. október 16-án írt Goethenek, aki egy egészen Frankfurt am Main-ig tervbe vett úton volt:

„Igazán öröm számomra, hogy Önt a main-i zűrzavaroktól még távol tudom, az óriás árnyéka durván ragadná meg Önt.”

Ami az önkénynek, a történelmi események zabolátlan lefolyásának következménye, az homályos emberi tudatállapot mellett az Óriásnak és árnyékának képében jelenik meg. Hiszen azok a lelki impulzusok, amelyek ilyen eseményekhez vezetnek, valóban rokonságban vannak a babona és az álmodozó ideológia iránti hajlammal.

Az Öreg lámpájának az a tulajdonsága, hogy csak ott világít, ahol más fény is van már. Egy régi misztikusnak Goethe által megismételt mondására kell gondolnunk:

„Amiként ez a lámpa nem világít a sötétben, éppúgy nem ragyog a bölcsesség, a megismerés fénye sem az emberben, ha a belső fény – az erre szolgáló szervek útján – nem világosítja meg.”

Még világosabbá válik, hogy mi ez a lámpa, ha megfigyeljük: a lámpa a maga módján meg tudja világítani azt, ami a Kígyóban, mint elhatározás megérlelődött, azonban a Kígyónak azt a hajlandóságát, hogy erre az elhatározásra jusson, tapasztalnia kell. Az emberi megismerések egyike mindig az ember legmagasabb törekvése felé irányul. Ez a megismerés az emberiség történelmi életének folyamán a lélek

benső átéléséből emelkedett ki, de az, amire utal – az emberi törekvés céljára –, csak a maga konkrét valóságában a magát feláldozó élettapasztalatból nyerhető. Mindaz, amit az embernek a történelmi múlt szemlélete tanít, mindaz, ami számára az érzékfeletti való összefüggéséről misztikus, vagy vallásos átélést adhat mindennek végső megvalósulása csak az élettapasztalat feláldozásával történhet meg. Az Öreg mindent úgy tud átváltoztatni lámpájával, hogy az újabb, az életnek alkalmasabb formában jelenik meg. De az igazi kifejlődés az élettapasztalat megérlelődésétől függ.

Az Öreg felesége az a személyiség, aki testével kezeskedik folyónak a saját maga adósságáért. Ez az asszony egyrészt az emberi észlelő és képzetalkotó erőknek, másrészt az emberiség saját múltjára való történelmi emlékezésnek megtestesítője. Ő az Öreg társa. Az ő segítségével által van a fény, ami be tudja világítani mindazt, ami a külső valóság folytán már világos. De a képzetalkotó és az emlékezési erő nincs kapcsolatban azokkal a konkrét, valóságos erőkkel, amelyek az egyes ember fejlődésében, és az emberiség történelmi életében működnek. A képzetalkotó és emlékezési erő a múlthoz kapcsolódik. A múltat úgy konzerválják, hogy a múlt a keletkező és létesülő előidézőjévé válik. Azok az emlékezet által megőrzött körülmények, amelyekben az egyes ember és az emberiség él, ennek a lelki erőnek a lecsapódását tartalmazzák. Schiller a 3. esztétikai levélben így ír erről a lecsapódásról:

„A körülmények kényszere bedobta az embert (az életbe), még mielőtt az ember ezt az állapotot a maga szabadságában változtathatta volna. A szükség pusztán természeti törvények alapján rendezte az embert, mielőtt az ember önmaga, értelmi törvények alapján tehette volna ezt meg..”

A folyó az érzékfeletti szabadság és a fizikai szükségszerűség birodalmát választja ketté. A tudattalan

lelkierők – a Révész – az embert, aki az érzékfelettiből származik, a fizikaiba helyezik. Itt az ember olyan birodalomban találja magát, amelyben a képzetalkotó és emlékezési erők bizonyos körülményeket teremtettek, és amelyekben élnie kell. De ezek a körülmények választják el őt az érzékfelettitől. Az ember a körülmények adósának érzi magát akkor, amikor szükségét érzi annak, hogy az elé az erő elé – a Révész elé – lépjen, amely őt számára öntudatlan módon az érzékfelettiből a fizikaiba hozta. Azt a hatalmat, amelyet a körülmények rá gyakorolnak, és amely szabadságának elvételében nyilvánul meg, csak úgy tudja megtörni, ha magát a körülmények által rárótt adósságtól, a kényszertől, „a föld gyümölcseivel”, vagyis az önmaga által alkotott életbölcsessel szabadítja meg. Ha ezt nem tudja megtenni, akkor ezek a körülmények – a folyó vize – elragadják saját mivoltát. A saját lelkében oldódik fel (Seelen-Selbst).

A folyó partján épül az a templom, amelyben az Ifjú és Liliom esküvője lezajlik. Abban az emberi lélekben lehetséges az egyesülés az érzékfeletttel, a szabad személyiség megvalósulásával, amelyben az erők, egy, a szokásos állapottal szemben átalakult rendben állnak. Amit a lélek élettapasztalatban előzőleg nyert, annira megérett, hogy az erő, amely erre az élettapasztalatra irányul, nem merül ki abban, hogy az embert a fizikai világban irányítsa, hanem annak tartalma lesz, ami az érzékfeletti birodalmából az ember bensejébe áradhat, úgy, hogy a fizikaiban való működés az érzékfeletti ösztönök végrehajtójává válik. Ebben a lelkiállapotban azok az emberi szellemi erők, amelyek előzőleg téves, vagy egyoldalú irányban haladtak, a maguk egészében új, egy magasabb tudati állapotnak megfelelő jelentőséget nyernek. Így például a lidérceknek az érzéki világtól elszabaduló, babonában, vagy zavaros gondolkodásban

tévelygő bölcsessége arra szolgál, hogy felnyissa annak a kastélynak kapuját, amely azt a lelkiállapotot képviseli, amelyben az akarat, az érzés és a megismerés még kaotikus keverékben vannak, és az embert egy nem szabad, az érzékfelettitől elzárt belső életben tartják.

Az itt megvizsgált mű meseképeiben Goethe az emberi lélek fejlődését állította szellemi szemei elé, attól az állapottól kezdődően, amelyben az emberi lélek még idegenül áll az érzékfelettil szemben, addig a tudati fokig, amikor az érzékfeletti szellemi világ úgy hatja át a fizikai világban leélt életet, hogy a kettő eggyé válik. Ezt az átváltozási folyamatot állította Goethe könnyedszövésű fantáziaalakok formájában lelke elé. Az a kérdés, hogy a fizikai világ milyen kapcsolatban van a fizikai átéléstől mentes megismerésben az érzékfeletti világgal, és mik ennek a következményei az emberi együttélés számára. Ez a kérdés, amely az *Unterhaltung* áthatja. Ebben a mese-befejezésben a költőileg kialakított képek egymásba fonódásában átfogó megoldást nyer. Ezek a fejtegetések tulajdonképpen csak az utat jelölik meg, amely abba a birodalomba vezet, amelyben Goethe fantáziája a *Mesét* szötte. Minden további legkisebb részletét is a maga elevevényében kell átélni, amely a *Mesét* az ember érzékfeletti felé törekvő lelki életének mintegy festményévé teszi. Schiller jól érezte, hogy a *Mese* a lelki életnek ilyen képe. Így ír róla:

„A Mese elég színes és vidám, és az eszme, amelyet Ön egyszer említett – az erőknek kölcsönös segítsége és egymásra hatása –, igen művészién jut kifejezésre benne.”

És annak aki úgy véli, hogy az erőknek ez a kölcsönös segítsége különböző emberek erőire vonatkozik, annak ellene szól Goethe igazsága:

„A lelki erők, amelyek különböző emberi lényekben egyoldalúan vannak elosztva, nem mások, mint az egész emberi kedélyvilágnak szétosztott részei. És ha a közösségi életben különböző természetű emberek működnek együtt, akkor ebben a kölcsönhatásban csak azoknak a sokrétű erőknek képe jelentkezik, amelyek egymáshoz való kapcsolatukban az individuális emberi lények összességét alkotják.”

Rudolf Steiner hívta fel a figyelmet arra, hogy Goethe története a mese a zöld kígyóról és a szép liliomról az annak idején a szellemvilágban történtek miniatűr képe. A lélek alászállását ábrázolja, a szenvedély áramán történő áthaladást a megtestesüléskor. Azt az emberi vágyat mutatja be, amelynek, testbe kerülve, fel kell ismernie, hogy a szellemi világ a folyón túl található, és hogy csak a születés előttibe vezető út köti ismét össze a kereső emberlelket a szellemmel, amelyből megszületett. Amit Goethe csodálatos megjelenítésben ajándékozott az emberiségnek csak irodalom maradt. Így az emberiség teljesítendő feladata továbbra is, a nagy háború után is, a szellemi világba vezető út keresése, és a rálépés erre az útra. Az emberiség alakítása egy igaz, a fejlődést szolgáló, az egész Földre kiterjedő szociális kapcsolatrendszerben, Michael Krisztus igazi megismeréséhez akar vezetni, a morális tettben megélt Krisztus-megismeréshez, mely az egyént szabadsághoz, a közösséget pedig harmóniához vezet.

(Ita Wegman)

FORRÁS:

- Johann Wolfgang Goethe: *Das Märchen von der grünen Schlange und der schönen Lilie* (1795¹⁻); *Három mese* (Európa, 1976¹) és *Összegyűjtött Művei. Szépirodalmi írások* (Európa, 1983²)
- Rudolf Steiner: *Goethes geheime offenbarung*. In: *Das Magazin für Litteratur* (1899) és *Goethes Geistesart* (Rudolf Steiner Verlag, 1918¹⁻); *Goethe szellemi mivolta, ahogy az A Zöld Kígyó és a Szép Liliom c. mesében megnyilvánul* (Magyar Antropozófiai Társaság, kézirat, é.n.)
- Rudolf Steiner: *Mein Lebensgang* (Rudolf Steiner Verlag, 1925¹⁻); *Életutam* (Genius, é.n.)
- J. E. Zeylmans van Emmichoven: *Wer war Ita Wegman?* (Edition Georgenberg, 1992); *Ki volt Ita Wegman? II. kötet* (Arkánium Szellemi Iskola, 2002)

Az illusztrációk David Newbatt festőművész munkái.

Szerkesztette és sajtó alá rendezte JDM